

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

НЕОІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

NEO-INSTITUTIONAL PRINCIPLES OF FORMATION OF THE CONCEPT OF STRATEGIC MANAGEMENT OF ECONOMIC SUSTAINABILITY OF TELECOMMUNICATIONS ENTERPRISE

УДК 338.4:658

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.72-13>

Бірбіренко С.С.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки
та цифрового бізнесу
Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку

Станкевич І.В.

д.е.н., професор,
завідуюча кафедри менеджменту
та маркетингу
Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку

Банкет Н.В.

викладач кафедри економіки
та цифрового бізнесу
Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку

Birbirenko Svitlana

State University
of Intellectual Technologies
and Communications

Stankevych Iryna

State University
of Intellectual Technologies
and Communications

Banket Natalia

State University
of Intellectual Technologies
and Communications

У статті визначено, що, згідно з класичним підходом, суб'єкти господарювання мають свободу економічних відносин, і економічна стійкість підприємства залежить лише від нього самого, що вона є саморегульованою і не має потреби у розробленні заходів з її забезпечення. Установлено, що нівелюється необхідність упровадження стратегічного управління економічною стійкістю підприємства, що зумовлює необхідність здійснення наукових досліджень у напрямі формування неоінституціональних принципів формування концепції стратегічного управління економічною стійкістю підприємства, зокрема телекомунікаційного. Запропоновано концепцію стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційних підприємств, яка ґрунтується на необхідності вирішення певних проблемних аспектів. Зазначені проблемні аспекти зумовили необхідність застосування запропонованого методологічного підходу до розроблення концепції стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства на засадах положень неоінституціональної економічної науки.

Ключові слова: неоінституціональна економічна теорія, економічна стійкість, стратегічне управління, концепція, ризики та невизначеність, телекомунікаційне підприємство.

В статье определено, что, согласно классическому подходу, субъекты хозяйствования

имеют свободу экономических отношений, и экономическая устойчивость предприятия зависит только от него самого, что оно саморегулируемое и не нуждается в разработке мер по его обеспечению. Установлено, что нивелируется необходимость внедрения стратегического управления экономической устойчивостью предприятия, что обуславливает необходимость осуществления научных исследований в направлении формирования неоинституциональных принципов формирования концепции стратегического управления экономической устойчивостью предприятия, в частности телекоммуникационного. Предложена концепция стратегического управления экономической устойчивостью телекоммуникационных предприятий, которая формируется на необходимости решения определенных проблемных аспектов. Указанные проблемные аспекты обусловили необходимость применения предложенного методологического подхода к разработке концепции стратегического управления экономической устойчивостью телекоммуникационного предприятия на основе положений неоинституциональной экономической науки.

Ключевые слова: неоинституциональная экономическая теория, экономическая устойчивость, стратегическое управление, концепция, риски и неопределенность, телекоммуникационное предприятие.

The article discusses according to the classical approach, businesses have freedom of economic relations. There is free competition, the market's ability to self-regulate. It also follows from the classical approach that the economic stability of the enterprise depends only on itself, that it is self-regulating and does not need to develop measures to ensure it. The need for the introduction of strategic management of economic stability of the enterprise is eliminated, which necessitates research in the direction of forming neo-institutional principles of forming the concept of strategic management of economic stability of the enterprise, including telecommunications. Generalizations about the essence of the basic tenets of neo-institutional theory are as follows: the company has economic independence, the negative consequences of risk and uncertainty close to the loss of economic stability are possible if the transaction costs increase, there is a conflict between the company and its founder (owner), issues related to the formation and regulation of capital structure, the presence of certain defects in contractual relations. Issues related to economic sustainability management are not being studied. Formation and provision of economic stability of the telecommunication enterprise which carries out the economic activity in the conditions of risks and uncertainty is possible on the basis of realization of introduction of certain mechanisms. The concept of strategic management of economic stability of telecommunications enterprises is formed by the need to address three problematic aspects: low profitability of telecommunications enterprises with a small resource potential; lack of stable growth of telecommunications enterprises; gradual loss of investment attractiveness by telecommunications enterprises. These problematic aspects necessitate the application of a certain methodological approach to the development of the concept of strategic management of economic stability of the telecommunications enterprise on the basis of the provisions of positive economic science.

Key words: neo-institutional economic theory, economic stability, strategic management, concept, risks and uncertainties, telecommunications enterprise.

Постановка проблеми. Ефективність заходів щодо попередження і усунення негативних наслідків дії ризиків і невизначеності визначається достатністю ресурсів, оптимальний обсяг яких необхідний

для забезпечення належного рівня економічної стійкості телекомунікаційного підприємства.

Питанням достатності ресурсного забезпечення підприємницьких суб'єктів присвячено

чимало наукових праць економістів-теоретиків, представників класичних і неокласичних, інституційних і неоінституційних шкіл.

Згідно з трактуванням представників класичного підходу, ринкова економіка характеризується саморегульованістю і не має потреби понаднормового втручання держави у процеси господарської діяльності. Класиками визначено, що чинники ризиків і невизначеності враховуються автоматично: через деякий час ринкова економіка набуває здатності до самовідновлення. Згідно з класичним підходом, суб'єкти господарювання мають свободу економічних відносин. Мають місце вільна конкуренція, здатність ринку до саморегулювання. Також із класичного підходу випливає, що й економічна стійкість підприємства залежить лише від нього самого, що вона є саморегульованою і не має потреби у розробленні заходів з її забезпечення. Нівелюється необхідність упровадження стратегічного управління економічною стійкістю підприємства, що зумовлює необхідність здійснення наукових досліджень у напрямі формування неоінституціональних принципів формування концепції стратегічного управління економічною стійкістю підприємства, зокрема телекомунікаційного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До представників неокласичного напрямку належать Г. Саймон, Р. Коуз, Дж. Хікс, Дж. Мід, Р. Солоу, М. Браун, Л. Сейведж та ін. Неокласики представляли фірми як соціально-нейтральний механізм трансформації факторів виробництва в товари [1; 2]. Фірма набуває риси соціально-активного інституту ринкової економіки. Впливи ризиків і невизначеності позначаються на діяльності підприємств у вигляді ефектів резонансу та дифузії, що, своєю чергою, негативно відображається на господарських процесах і зв'язках із результатом у вигляді впровадження антикризових моделей поведінки господарюючого суб'єкта, що позначається на підвищенні витрат у зв'язку з виходом з депресивної фази.

До представників інституціоналізму належать Веблен Торстейн (основоположник), Дж. Коммонс, Г. Адамс, К. Ёйрс та ін. Трактатування інституціоналізму базується на двох аспектах: «інституції» – норми, звичні моделі поведінки у суспільстві та «інститути» – закріплення норм і звичаїв у формі законів, організацій, установ [1; 2]. Дослідження інституціональної теорії поділено за двома напрямками. За першим напрямком дослідження базуються на визначенні залежності між економічним розвитком підприємства і дієвою системою державного регулювання економіки. За другим – визначаються впливи чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на економічний розвиток підприємства.

Однак необхідно відзначити, що за інституціональною теорією свобода економічних відно-

син має певні обмеження. Має місце ліберальне ставлення до державного втручання у процеси ринкової економіки, оскільки економічні проблеми розв'язуються одночасно з політичними, етичними і правовими. За посилюючого впливу ризиків і невизначеності на господарську діяльність підприємства управління його економічною стійкістю здійснюється лише завдяки втручанням і регулюванню з боку держави.

Серед представників неоінституціоналізму основними є: Р. Коуз, Д. Норт, К. Ерроу, О. Уільямсон, Г. Демсец. Основними аспектами вивчення неоінституціональної теорії є аналіз таких факторів, як трансакційні витрати, право власності, контрактні відносини [1; 2]. Запроваджуються нові обмеження, які зумовлюються інституціональною структурою суспільства та які зменшують можливості індивідуального вибору. Прихильники неоінституціоналізму стверджують, що держава не володіє інформацією повною мірою та теоретично просто не спроможна ліквідувати трансакційні витрати.

Узагальнення щодо сутності основних положень неоінституціональної теорії зводяться до такого: підприємство володіє економічною самостійністю, негативні наслідки від дії ризиків і невизначеності впритул до втрати економічної стійкості можливі за умови підвищення величини трансакційних витрат, за наявності конфлікту між підприємством та його засновником (власником) у розв'язанні питань щодо формування і регулювання структури капіталу, наявності певних вад у контрактних відносинах. Питання щодо управління економічною стійкістю не вивчаються.

Постановка завдання. Вивчення господарського функціонування і розвитку в площині неоінституціональних положень економічної теорії дало змогу зробити висновки щодо відсутності механізму стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційних підприємств, що зумовило необхідність вирішення даного наукового завдання у напрямі розроблення концепції стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства на засадах неоінституціональних принципів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства містить реальне відображення впливів ризиків і невизначеності на економічну стійкість оператора зв'язку. Формування і забезпечення економічної стійкості телекомунікаційного підприємства, яке здійснює своє господарську діяльність в умовах ризиків і невизначеності, можливі на засадах реалізації запровадження таких механізмів, як:

- 1) механізм забезпечення економічної стійкості телекомунікаційного підприємства;
- 2) механізм управління стратегічними змінами;

3) механізм формування й управління фінансовими потоками;

4) механізм контролю над рівнем економічної стійкості телекомунікаційного підприємства;

5) механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю телекомунікаційного підприємства.

Базується концепція стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства на таких засадах:

1) забезпечення економічної стійкості телекомунікаційного підприємства базується на результатах моніторингу, аналізу й урахування впливу чинників зовнішнього середовища з урахуванням ризиків і невизначеності;

2) на умовах взаємопоєднання економічних інтересів телекомунікаційного підприємства і його власників здійснюється формування, а згодом і раціональне управління структурою та перерозподіл величини капіталу, як власного, так і позикового;

3) на засадах спільних інтересів телекомунікаційного підприємства, ринку зв'язку та інформатизації і держави здійснюється управління фінансовими потоками;

4) за врахування умов домовленостей зовнішньоекономічних контрактів досягається ефективність зовнішньоекономічної діяльності (наприклад, взаємоз'єднання у роумінгу, закупівля за кордоном телекомунікаційного обладнання тощо);

5) за надання належного інформаційного забезпечення досягається ефективність контролю над рівнем економічної стійкості телекомунікаційного підприємства.

Ґрунтуючись на положеннях позитивної економічної науки, запропонованих М. Фрідменом [3], можемо стверджувати, що концепція стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційних підприємств формується на необхідності вирішення трьох проблемних аспектів: низькоприбутковості діяльності телекомунікаційного підприємства з наявністю невеликого ресурсного потенціалу; відсутності стабільного зростання телекомунікаційних підприємств; поступової втрати телекомунікаційними підприємствами інвестиційної привабливості. Зазначені проблемні аспекти зумовлюють необхідність застосування певного методологічного підходу до розроблення концепції стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства на засадах положень позитивної економічної науки (рис. 1).

Запропонована концепція стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства дещо відрізняється від загальновідомих наукових концепцій неінституціональної теорії, і ці відмінності зводяться до такого. Трансакційна концепція, запропонована Р. Коузом, базується на формуванні трансакційних витрат, тобто

витрат, які виникають у процесі укладання угод [4]. До таких витрат відносяться витрати, понесені стороною контракту на збір актуальної інформації стосовно цін та рівня якості товарів, на ведення перемовин, процесуальні оформлення контрактів, договорів, на контроль над їх юридичною правомірністю та захистом прав у разі їх порушення.

О. Вільямсон, базуючись на концепції Р. Коуза, запропонував концепцію організацій, яка ґрунтується на принципах вертикальної інтеграції, тобто здійснюється розподіл праці та складається певна кооперація з конкуруючих малих і великих підприємств [5]. За концепцією стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства до трансакційних витрат додаються витрати, пов'язані з управлінням внутрішніми і зовнішніми впливами (ризиками і невизначеністю) та здійсненням зовнішньоекономічної діяльності телекомунікаційним підприємством.

Що стосується концепції суспільного вибору, то концепція стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства додатково враховує можливість оцінювання політичного і товарного ринків та рівень економічної стійкості й одночасно базується на механізмі забезпечення економічної стійкості телекомунікаційного підприємства на засадах урахування негативних впливів ризиків і невизначеності зовнішнього середовища (що нині актуально в умовах коронавірусної кризи).

Сучасне телекомунікаційне підприємство України постійно відчуває на собі впливи зовнішнього середовища, характерними ознаками якого є динамічність, мінливість, непередбачуваність, інтегрованість, наявність різноманітних ризиків і невизначеності, негативні впливи яких посилюються наслідками дії коронавірусної інфекції COVID-19. Телекомунікаційне підприємство неспроможне чинити безпосередній вплив на процеси формування зовнішнього середовища, але може адаптуватися до його трансформацій та досягати належного рівня своєї економічної стійкості.

Постановою Кабінету Міністрів України № 191 від 06.02.2019 затверджено критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері телекомунікацій та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації [6].

Із метою оцінювання впливу ризиків і невизначеності, притаманних зовнішньому середовищу телекомунікаційного підприємства, необхідно провести їх аналіз. До основних видів аналізу і методів оцінки зовнішнього середовища належать:

- статистичний аналіз;
- методи стратегічного аналізу (PEST-аналіз);
- методика інтегрального оцінювання;
- нормативні методи.

Рис. 1. Методологічний підхід до розроблення концепції стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства

Джерело: власна систематизація авторів

Аналіз рівня впливу ризиків зовнішнього середовища господарювання підприємства (зокрема, телекомунікаційного) зазвичай проводять на засадах визначення інтегрального показника, до етапів розрахунку якого відносяться [7]:

1) формулювання цілей і завдань з оцінювання впливу ризиків зовнішнього середовища господарювання телекомунікаційного підприємства;

2) визначення складників оцінки ризиків зовнішнього середовища телекомунікаційного підприємства;

3) за кожним складником оцінки ризиків зовнішнього середовища визначаються певні критерії оцінювання;

4) оцінювання критеріїв за визначеними показниками;

5) визначення ваги показника за кожним критерієм оцінювання;

6) розрахунок інтегрального показника за кожним окремим складником оцінки ризиків зовнішнього середовища телекомунікаційного підприємства;

7) визначення ваги кожного інтегрального показника як складової частини загального інтегрального показника;

8) розрахунок загального інтегрального показника рівня впливу ризиків зовнішнього середовища телекомунікаційного підприємства та його якісна оцінка.

Висновки з проведеного дослідження. Щодо неоінституціональної теорії, то слід зазначити, що економічна стійкість підприємства (зокрема, телекомунікаційного) нею взагалі не розглянута, незважаючи на те що економічна стійкість є безпосереднім учасником у процесах зовнішньоекономічної діяльності. Стратегічна концепція забезпечення економічної стійкості телекомунікаційного підприємства дає змогу знизити вплив ризиків і невизначеності на зовнішньоекономічну діяльність підприємства та сприяє забезпеченню його економічної стійкості на засадах використання евристичного підходу до складання і підписання контрактів із мінімізацією негативних впливів.

Зміст одного з найважливіших принципів неoinституціональної теорії полягає у тому, що обмін інформацією між підприємництвом і суспільством здійснюється на засадах використання фінансових ресурсів. Проблемним аспектом тут виступає те, що більшість великих публічних акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, корпорацій у телекомунікаційній сфері використовує «неринкові» фінансові активи, унаслідок чого інформація про їх формування, використання та оцінку є суб'єктивною. Це негативно позначається на використанні повного обсягу джерел фінансових ресурсів, що, своєю чергою, обмежує відновлювальні заходи із забезпечення економічної стійкості підприємства та сприяє її зниженню. Основні положення концепції стратегічного управління економічною стійкістю телекомунікаційного підприємства базуються на необхідності інформаційного забезпечення системи контролю над рівнем економічної стійкості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шевченко Л.С. Основи економічної теорії : підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. Харків : Право, 2008. 448 с.
2. Економічна теорія / М. Соколов та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 532 с.
3. Фридмен М. Методология позитивной экономической науки. *THESIS*. 1994. № 4. С. 20–52.
4. Коуз Р. Фирма, рынок и право / науч. ред. рус. пер. Р.И. Капелюшников. Москва : Дело ЛТД, 1993. 192 с.
5. Вільямсон О. Поведенческие предпосылки современного экономического анализа. *THE-B*. 1993. Т. 1. № 3. С. 43–53.
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 191 від 06.02.2019 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері телекомунікацій та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю)

Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2019-%D0%BF#n32> (дата звернення: 09.11.2021).

7. Пілецька С.Т. Методология антикризового управління економічною стійкістю авіапідприємств : дис. ... докт. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2014. 791 с.

REFERENCES:

1. Shevchenko L.S. (2008) *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Foundations of economic theory]. Kharkiv: Pravo, 448 p. (in Ukrainian)
2. Sokolov M. [and others] (2019) *Ekonomichna teoriia* [Economic theory]. Kyiv: CSL, 532 p. (in Ukrainian)
3. Fridmen M. (1994) *Metodologiya pozitivnoy ekonomicheskoy nauki* [Methodology of positive economics]. *THESIS*. Vol. 4. Pp. 20–52. (in Russian)
4. Kouz R. (1993) *Firma, ryinok i pravo* [Firm, market and law]. Moscow: Delo LTD, 192 p. (in Russian)
5. Uiliamson O. (1993) *Povedencheskie predposylki sovremennogo ekonomicheskogo analiza* [Behavioral premises of modern economic analysis]. *THE-B*. Vol. 3. Pp. 43–53. (in Russian)
6. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 191 (2019) *Pro zatverdzhennia kryteriiv, za yakymy otsiniuietsia stupin ryzyku vid provadzhennia hospodarskoi diialnosti u sferi telekomunikatsii ta vyznachaietsia periodychnist provedennia planovykh zakhodiv derzhavnoho nahliadu (kontroliu)* (Natsionalnoiu komisiieiu, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuivannia u sferi zvi azku ta informatyzatsii) [On approval of the criteria for assessing the degree of risk from conducting business in the field of telecommunications and determining the frequency of planned measures of state supervision (control) by the National Commission for State Regulation of Communications and Informatization]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2019-%D0%BF#n32>.
7. Piletska S.T. (2014) *Metodolohiia antykryzovoho upravlinnia ekonomichnoiu stiikistiu aviapidpriemstv* [Methodology of crisis management of economic stability of airlines] (Doctor's Thesis), Kyiv. 791 p.